

BEN-HUR

Cirkuszt a népnek

JANKOVICS MÁRTON

BEKMAMBE TOV BEN-HURJA NEM A MONUMENTÁLIS BIBLIAI FILMEPOSZOKKAL VERSENYEZ, INKÁBB AZ AKTUÁLIS VILÁGPOLITIKAI ÁTHALLÁSOKBAN BÍZIK.

A filmtörténet nagy klasszikusaihoz újra hozzányúlni egyszerre csábító és veszélyes vállalkozás. Az „eredetihez” méricskélés elkerülhetetlen ilyenkor, hiszen minden nekifutás eleve a mitikus magasságokban trónoló előd olcsó másolatának nehéz pozíciójából indul. Nem véletlen például, hogy a mai napig nem készült remake a *Casablancá*-ból vagy az *Elfújta a szél*-ből.

Ahogy az sem, hogy a *Gladiátor* óta ismét népszerű szandálos filmek trendjén idén a mozikba belovagló *Ben-Hur* adaptációt minden lehetséges módon igyekeztek eltávolítani az 1959-es klaszszikustól.

„Elolvastam a forgatókönyvet és hirtelen rájöttem, hogy nagyon más, mint amire számítottam. Ez nem egy remake, hanem új értelmezése a híres regénynek” – indokolta Timur Bekmambetov, hogy miért is vállalta el a film megrendezését a kezdeti ódzkodás után. Eszerint nem William Wyler filmtörténeti mérföldkövét akarták túlszárnyalni, inkább Lew Wallace 19. századi alapművét adaptálták újra nagyvásznonra.

Talán épp az adhatta a bátorságot, hogy Wylerék műfaji etalonná váló *Ben-Hur*ja már a harmadik feldolgozása volt a könyvnek, ám mégis sikerült kilépnie a nagyszabású, 1925-ös verzió árnyékából, amely a némafilmkorszak legdrágább sikerfilmje volt. Az 1960-as Oscar-gálát letaroló *Ben-Hur* egyfelől újra az amerikai bestsellerlisták élére katapultálta a regényt (visszavéve a legtöbb példányban elkelt amerikai regény címét az *Elfújta a szél*től), másfelől jó időre elretentett minden filmet attól, hogy hozzá merjen nyúlni a történethez.

Nem meglepő tehát, hogy az új *Ben-Hur* a különbségeket hangsúlyozza a nagy elődhöz képest. A különbségek

tényleg szembeszökőek. Bekmambetov *Ben-Hur*-ja már a műfajhoz képest szerénynek számító, két órás játékidéjével is azt üzeni a nézőnek, hogy a monumentális bibliai filmpozs helyett egy feszebb, kevesebbet markoló történelmi drámával lesz dolga. Ennek köszönhetően persze komplett cselekményszálak, fontos szereplők és helyszínek tűnnek el a történetből, viszont jóval nagyobb hangsúlyt kap Ben-Hur és Messala, a két nagy ellenfél közös múltja, akárcsak a jeruzsálemi politikai viszonyok ábrázolása.

Mindez nem historikus érdeklődésből fakad, a film inkább nyilvánvaló analógiaként használja a történetet a mai világpolitikai helyzetre, ami korántsem szokatlan ebben a műfajban.

Akárcsak a *Nagy Sándor, a hódító*, vagy a *300* esetében, itt is csak úgy röpködnek az áthallásos mondatok

„Bármikor kicserélhetőek amerikai katonákra”

(William Wyler: *Ben-Hur* - Charlton Heston)

a szereplők szájából: a Közel-Keletre új civilizációt és elnyomást hozó rómaiak bármikor kicserélhetőek lennének amerikai katonákra, az ellenük harcoló zelóták pedig öngyilkos merénylőkre. Ennél direkterben már csak úgy lehetne sulykolni a történelmi párhuzamot, ha egyszer csak begördülne egy tank az ókori díszletek közé, ahogy a *Jézus Krisztus szupersztár*ban is történt.

És ha már Jézusnál tartunk, még egy nagy változás: az új *Ben-Hur* elveti a korábbi feldolgozások elliptikus szerkezetét, és gond nélkül berángatja a Megváltót a képkivágatba. Wallace ugyan részletesen leírta Jézus tetteit és gondolatait a regényben, ám meg volt róla győződve, hogy nem szabad őt földi halandónak eljátszania a színpadon vagy a filmvászonon. Az első Broadway-adaptáció szerzőit meg is győzte, hogy Jézus csak áttételesen legyen jelen a színpadon, és ezt a koncepciót vették át a korábbi mozifilmek is, amelyek sosem mutatták Jézus arcát közelről. A mindezt felrúgó új verzió csak aláhúzza az óvatosságában is modern megoldás erejét azzal, hogy arcot ad Jézusnak, megfosztva őt eredendő titokzatosságától.

A feldolgozások közti hasonlóságok azonban épp olyan beszédesek, mint a különbségek, és az új film legalább annyira tudatosan építi ezekre imidzsét, mint a büszkén hangoztatott elkülönülésre. Az ikonikus fogathajtó-jelenet dramaturgiáján és képivilágán például Bekmambetov alig

változtatott valamit (bár elhagyta a Messala szekerének kerekéből kiálló pengéket). Persze ezt már az 59-es verzió is szinte beállításról-beállításra vette át elődjétől.

„Az izgalmak izgalma! A félelmetes fogathajtó-jelenet, amelyet képtelenség szavakba foglalni” – kürtölte világgá a *Ben-Hur*-előzetes 1925-ben, és a gyakran koptatott szuperlatívuszok ezúttal nem álltak távol az igazságtól. Tényleg újat mutattak a nézőknek, a cirkuszi versenyt azóta is a filmtörténet legnagyobb hatású jelenetei közt tartják számon, egy polcra helyezve a *Patyomkin páncélos* lépcsős montázsával.

A fogathajtó verseny annyira ikonikussá nőtte ki magát, hogy maga alá is gyűrte a történetet. Mintha a monumentális biblikus példázat csak pusztá hordozója lenne a fő attrakciónak, mintegy apropót szolgáltatva arra, hogy a jelenet továbbörökíthesse magát a folyamatosan fejlődő technika új korszakaiba. 1925-ben még 4:3-as képaránnyal, fekete-fehérben, 1959-ben már színesben, szélesvásznon izgulhatták végig a nézők az öldöklő cirkuszi hajszát. Szinte szükségszerű volt tehát, hogy a CGI-korszakban is megküzdjön egymással Ben-Hur és Messala a jeruzsálemi arénában, így a fogatról leszakadó kerek már IMAX 3D-ben röplülhessen ki a nézőtérre.

Bekmambetov állítólag a YouTube-os Nascar-közvetítések képi dinamikáját

„A gyorsaság és meglepetés erejével”

(Timur Bekmambetov: Ben-Hur - Toby Kebbell)

feszültséget a jelenetbe. A gond csak az, hogy a film lezárását ezután annyira összecsapták, hogy a katarzisan még az esélyét sem hagyták meg ezzel. A váratlanul lecsapó, villámgyors happy end elfed minden esetleges tanulságot a kibékíthetetlen etnikai különbségekről és az emberi gyűlölet természetrajzáról.

Az új, áramvonalasra szerkesztett *Ben-Hur* biztosan nem lesz filmtörténeti alapmű, csak egy nyári látványosság, amire már nem is emlékszünk majd, mikor kiváltjuk jegyünket a következő cirkuszi futamra. Hiába szaporodtak meg az ezredforduló óta a szandálos és biblikus témájú filmek, ez a műfaj ma már nem lehet Hollywood zászlóshajója, mint az 50-es években volt. Mi másért ironizáltak volna rajta olyan édes-bús nosztalgiával a Coen fivérek legutóbbi filmjükben, az *Ave, cézár!*-ban, ahol egy *Ben-Hur*-koppintás forgatása közben rabolják el kommunista forgatókönyvírók a főszereplőt?

Az évad másik *Ben-Hur* moziját gyártó, gyorsreagálású Asylum stúdió persze nem feltétlenül korszakalkotó művekre vár, mikor a következő filmje témáját kijelöli. Egy nagyobb szabású nyári blockbuster épp elég arra, hogy a fővizén hetek alatt megírják és lefor-

gassák a maguk olcsó verzióját. A *Ben-Hur* nevében faék egyszerűségű folytatása Wallace történetének. Valahol a birodalom egyik távoli provinciájában járunk, ahol a remeteéletet élő Júda Ben-Hur egy maréknyi lázadó fiattal képez ki arra, hogy küzdjenek az elnyomó rómaiakkal szemben. Mintha Mark Atkins filmje a saját piaci pozíciójának leképezését nyújtaná: a nagy Ben-Hur nevében, és a tőle ellesett trükkökkel veszi fel a gerillaharcot a sokkal nagyobb erőforrásokkal bíró, legyőzhetetlen légióval. Ha a mozipénztárat stabilan uraló birodalmat megdöntésére nincs is esélye, de a peremvidéken egyiket ütközetet a maga javára fordíthat a gyorsaság és a meglepetés erejével.

BEN-HUR (Ben-Hur) – amerikai, 2016. Rendezte: Timur Bekmambetov. Írta: Lew Wallace regényéből Keith R. Clarke és John Ridley. Kép: Oliver Wood. Zene: Marco Beltrami. Szereplők: Jack Huston (Judah Ben-Hur), Toby Kebbell (Messala), Nazanin Boniadi (Eszter), Pilou Asbaek (Pontius Pilátus), Morgan Freeman (Ilderim). Gyártó: Paramount Pictures / MGM. Forgalmazó: Fórum Hungary. Szinkronizált. 123 perc.

BEN-HUR NEVÉBEN (In the Name of Ben Hur) – amerikai, 2016. Rendezte és írta: Mark Atkins. Kép: Mark Atkins. Zene: Christopher Cano. Szereplők: Adrian Bouchet (Ben-Hur), Jonno Davies (Adrian), Stephanie Beran (Veleda), Gana Bayarsaikhan (Khtu). Gyártó: The Asylum. Forgalmazó: ADS Service. Feliratos. 90 perc.